

МСН). Описывается общая структура сервера поддержки учебного взаимодействия.

Ключевые слова: учебная среда, сервер, электронные материалы, информационные ресурсы, видеосеанс.

Valentina Demianenko, Alexander Stryzhak. Methodological aspects of the construction of SERVER SUPPORT TRAINING interactions for the effective functioning of educational and informational environment of the Minor Academy of Sciences of Ukraine.

This article describes the methodological characteristics of information systems in an environment that supports group interaction of the participants of the educational process. The main components and directions of development of electronic teaching materials (e-HMM) are defined. The creation and distribution of tasks of the electronic methods of learning (e-SIT) is specified. The general structure of the server's support of educational interaction is described.

Key words: learning environment, a server, electronic materials, information resources, video session

УДК 371

В. А. Демешкевич, С. В. Ніконова

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті зроблено спробу окреслити психолого-педагогічні аспекти формування освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей в умовах навчально-виховного процесу початкової ланки загальноосвітньої школи.

Ключові слова: дослідницька діяльність, дослідницькі методи навчання, метод проєктів, проєктне навчання, дослідницька робота, дослідницька ситуація.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стрімко розвивається. Зміни відбуваються в усіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній, культурній. Для того, щоб випускник школи відповідав вимогам, які висуває до нього суспільство, зміни необхідні й у системі освіти. Одним із найважливіших завдань сучасної освіти є досягнення такого рівня освіченості учнів, який би був достатнім для самостійного творчого вирішення завдань теоретичного і прикладного характеру.

Метою статті є розгляд психолого-педагогічних аспектів формування освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей в умовах навчально-виховного процесу початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень у галузях педагогіки та психології дає підстави стверджувати, що оригінальність мислення й творчість школярів найбільш повно проявляються і успішно розвиваються в різноманітній навчальній діяльності, яка має дослідну спрямованість. Особливої актуальності дана проблема набуває для учнів початкової школи, оскільки саме в цей віковий період навчальна діяльність стає провідною і визначає розвиток основних пізнавальних особливостей дитини. В учнів молодшого шкільного віку розвиваються форми мислення, що забезпечують у подальшому засвоєння системи наукових знань і розвиток наукового, теоретичного мислення. Саме на цьому етапі розвитку дитини закладаються передумови самостійної орієнтації у навчанні, повсякденному житті.

З метою залучення дітей до активної пізнавальної діяльності учитель повинен таким чином організувати свою роботу, щоб в учнів виникло бажання діяти і вносити нове у свій досвід. Як свідчить практика, найбільш ефективно активну пізнавальну діяльність школярів забезпечують проблемно-пошукові методи навчання. Учитель створює проблемну ситуацію, у якій учень усвідомлює завдання, однак для його виконання в нього бракує знань. Разом з тим їх цілком достатньо, щоб розпочати пошук способу розв'язання. Тобто новими для учня є не тільки здобуті знання, але й способи дій для їхнього здобуття. У процесі розв'язання проблемної ситуації під керівництвом учителя відбуваються такі види розумової діяльності учнів, як усвідомлення неможливості застосувати відомий спосіб, формулювання проблеми, висунення гіпотез (припущень) щодо її розв'язання, виконання й формулювання висновку. Саме такі види розумової діяльності повинні бути сформовані для здійснення дослідницької діяльності в будь-якому віці.

Ми розділяємо думку О. І. Савенкова про те, що під дослідницькою діяльністю розуміється діяльність дітей, пов'язана з виконанням творчого, дослідницького завдання із задалегідь невідомим рішенням, яка передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановка проблеми, вивчення теорії, присвяченій даній проблематиці, добір методик дослідження і практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, власні висновки [5, с. 9]. Така послідовність дій є обов'язковою умовою дослідницької діяльності.

Пріоритетною метою навчального дослідження є розвиток особистості дитини, а не одержання об'єктивно нового результату, як у «великій» науці.

Особливість професійної підготовки вчителя до організації такої діяльності молодших школярів полягає в тому, що педагог не тільки повинен уміти організовувати навчально-дослідницьку діяльність учнів, але й сам досконало володіти методами наукового дослідження (уміти формулювати проблему, визначити завдання, розробити гіпотезу, визначити схему експерименту, знайти чинники, шляхи й засоби наукового аналізу тощо).

Дослідницька діяльність, на відміну від репродуктивної, дає учневі набагато більшу свободу розумової діяльності. Можливість вибору власної предметної діяльності стимулює дитину до самостійного аналізу результатів і наслідків своєї діяльності. Кожен досягнутий результат породжує рефлексію, наслідком якої стає поява нових планів і задумів, які надалі конкретизуються і втілюються в нові дослідження. Більшість учнів, спробувавши себе в дослідницькій діяльності і отримавши позитивні оцінки своїх результатів, повертаються до цієї діяльності знову і знову. Таким чином, навчальна активність набуває безперервного і вмотивованого характеру.

Варто зауважити, що іноді подібний результат не досягається. Це відбувається в тому випадку, якщо проблема, яку учень узявся вирішувати, йому не під силу. Тому одним з головних принципів, окрім принципу самостійності, є принцип доступності дослідження. Заняття дослідницькою діяльністю передбачає освоєння матеріалу за межами шкільного підручника, і це здійснюється на високому рівні труднощів. Педагог повинен пам'ятати, що поняття «високий рівень труднощів» має сенс тоді, коли це стосується конкретного учня, а не конкретного навчального матеріалу: те, що для одного учня досить складно й незрозуміло, для іншого – просто й доступно.

Дуже часто в сучасній педагогічній літературі як синоніми розглядаються поняття «дослідницькі методи навчання» і «метод проектів», або «проектне навчання». Насправді між ними є істотні відмінності [6, с. 73].

Слово «проект» походить від латинського *proiectus* – кинутий вперед. Проектування, у найбільш спрощеному вигляді, можна тлумачити як процес розробки і створення проекту (продукту). Метод проектів передбачає складання чіткого плану здійснюваних досліджень, вимагає точного формулювання та усвідомлення досліджуваної проблеми, вироблення реальних гіпотез, їх перевірки у відповідності з чітким планом і т.п. «Проектування – це не творчість повною мірою, це творчість за планом у певних контрольованих рамках» [2, с. 67].

На відміну від проектування, дослідна діяльність повинна бути більш вільною, гнучкою, в ній допускається значно більше імпровізації. Але разом з тим дослідницьке навчання має максимально нагадувати науковий пошук, а, отже, відповідати як мінімум трьом умовам:

- прагнути визначати і відображати якість невідомого за допомогою відомого;

- неодмінно вимірювати все, що може бути вимірним, по можливості показувати чисельне відношення досліджуваного до відомого;

- завжди окреслювати місце досліджуваного в системі відомого.

Варто підкреслити, що у роботі з дітьми, безумовно, корисні й проектні методи, і методи дослідного навчання. Тобто потрібно виконувати як проекти, так і дослідницькі роботи. Як свідчить практика, частіше за все вони з'єднуються в проектно-дослідницьку діяльність.

Проектно-дослідницька діяльність - діяльність з проектування власного дослідження, що передбачає формування цілей і завдань, визначення принципів відбору методик, планування перебігу дослідження, з'ясування очікуваних результатів [3, с. 86].

Основною відмінністю навчальної проектно-дослідницької діяльності від наукової є те, що в результаті неї учні не виробляють нових знань, а набувають навичок дослідження як універсального способу освоєння дійсності. При цьому у школярів розвиваються здібності до дослідницького типу мислення, активізується особистісна позиція.

Слід зазначити, що залежно від індивідуальних можливостей кожного окремого учня та досвіду його дослідницької діяльності дослідне навчання може відбуватися за трьома рівнями, зокрема:

- перший: педагог сам ставить проблему і окреслює шляхи вирішення, саме ж рішення належить знайти учневі;

- другий: педагог ставить проблему, але шляхи і методи її вирішення, а також саме рішення учневі належить знайти самостійно;

- третій (вищий): учні самі ставлять проблему, шукають шляхи її вирішення і знаходять розв'язання.

В основу класифікації досліджень можна обирати різні критерії, наприклад, такі, як:

- кількість учасників (колективні, групові, індивідуальні);

- місце проведення (урочні та позаурочні);

- тривалість у часі (короткочасні і довгострокові);

- тема (предметні або вільні);

- проблема (освоєння програмного матеріалу; більш глибоке освоєння матеріалу вивченого на уроці; питання не входять у навчальну програму).

Рівень, форму, час дослідження вчитель визначає залежно від віку учнів і конкретних педагогічних завдань. Формування дослідницької діяльності, як правило, проходить у кілька етапів.

Перший етап відповідає першому класу початкової школи. Завдання збагачення дослідницького досвіду першокласників включають у себе:

- підтримання дослідницької активності школярів на основі наявних уявлень;

- розвиток умінь ставити питання, висловлювати припущення, спостерігати, складати предметні моделі;

- формування початкових уявлень про діяльність дослідника.

Для вирішення задач дослідницького характеру варто використовувати такі методи і способи діяльності:

- у період урочної діяльності - колективний навчальний діалог, розгляд предметів, створення проблемних ситуацій, читання-розглядання, колективне моделювання;

- у позаурочній діяльності – ігри-заняття, спільне з дитиною визначення її власних інтересів, індивідуальне складання схем, виконання моделей з різних матеріалів, екскурсії, виставки дитячих робіт.

Другий етап - другий клас початкової школи – орієнтований на:

- придбання нових уявлень про особливості діяльності дослідника;
- розвиток умінь визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, формулювати висновки, оформляти результати дослідження;
- підтримку ініціативи, активності і самостійності школярів [2, с. 83].

Включення молодших школярів у навчально-дослідну діяльність здійснюється через створення дослідницької ситуації за допомогою навчально-дослідних завдань та визнання цінності спільного досвіду. На даному етапі доцільно застосовувати такі методи і способи діяльності:

- в урочній діяльності - навчальна дискусія, спостереження за планом, розповіді дітей і вчителя, міні-дослідження;

- у позаурочній діяльності - екскурсії, індивідуальне складання моделей і схем, міні-доповіді, рольові ігри, експерименти.

Поступальний розвиток дослідницького досвіду учнів забезпечується розширенням виконуваних операційних дій при вирішенні навчально-дослідних завдань і ускладненям діяльності – від фронтальної під керівництвом вчителя до індивідуальної самостійної діяльності. Залучення школярів до навчально-дослідної діяльності має бути гнучким, диференційованим, заснованим на особливостях прояву індивідуального дослідницького досвіду дітей.

Третій етап відповідає третьому і четвертому класам початкової школи. На даному етапі навчання у центрі уваги має стати збагачення дослідницького досвіду школярів через подальше накопичення уявлень про дослідницьку діяльність, її засоби і способи, усвідомлення логіки дослідження та розвиток дослідницьких вмінь. У порівнянні з попередніми етапами навчання, ускладнення діяльності полягає у збільшенні складності навчально-дослідних завдань, у переорієнтації процесу освіти на постановку і рішення самими школярами навчально-дослідних завдань, у розгортанні й усвідомленості міркувань, узагальнень та висновків.

З урахуванням особливостей даного етапу обирають відповідні методи і способи діяльності школярів:

- міні-дослідження,

- уроки-дослідження,
- колективне виконання і захист дослідницьких робіт,
- спостереження,
- анкетування,
- експеримент та інші.

Завданням даного етапу є збагачення дослідницького досвіду школярів на основі індивідуальних досягнень. Слід акцентувати увагу на тому, що, крім урочної навчально-дослідницької діяльності, необхідно активно використовувати можливості і позаурочних форм організації дослідження. Наприклад, різні позакласні заняття з предметів, а також домашні дослідження школярів. Варто зауважити, що домашні завдання не є обов'язковими для дітей, вони виконуються за власним бажанням учнів. Головне, щоб результати роботи юних дослідників були обов'язково представлені й прокоментовані вчителем або самими дітьми (показ, виставка). При цьому не потрібно вимагати від учня, щоб він детально розповів про те, як проводив дослідження, а важливо підкреслити прагнення дитини до виконання робіт, відзначити тільки позитивні сторони. Тим самим забезпечується стимулювання і підтримка дослідницької активності дитини [4, с. 278].

Дослідницька діяльність молодших школярів – це творча діяльність, спрямована на розуміння навколишнього світу, відкриття дітьми нових для них знань і способів діяльності. Вона забезпечує умови для розвитку їх ціннісного, інтелектуального і творчого потенціалу, є засобом їх активізації, формування інтересу до досліджуваного матеріалу, дозволяє формувати предметні і загальні вміння. Дані досліджень (Л. Виноградова, А. Леонтович, М. Подд'яков, А. Савенков) свідчать про можливість успішного навчання елементам навчального дослідження вже на початковому етапі шкільної освіти [1, с. 328].

У процесі включення молодших школярів у навчально-дослідну діяльність перед учителем постає проблема організації вирішення єдиних навчально-дослідних завдань при різному рівні розвитку дослідницького досвіду учнів. У вирішенні цієї проблеми слід виходити з того, що необхідно підбирати такі прийоми і форми роботи, в яких учні змогли б проявити і збагатити свій індивідуальний дослідницький досвід.

Висновок. Дослідницьку діяльність варто розглядати як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що виникає в результаті функціонування механізмів пошукової активності, основу якої складає дослідницька поведінка.

Отож, початкова школа виконує суспільний запит на формування особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, приймати сміливі і нестандартні рішення, творчо ставитись до праці, уміло розв'язувати власні життєво важливі проблеми.

Список використаної літератури

1. Досвід організації дослідницької діяльності школярів: «Мала Академія наук» / авт.- упоряд. Г. І. Осипова. – Волгоград : Учителю, 2007. – С. 34.
2. Подд'яков М. М. Дослідницька поведінка. Стратегії пізнання, допомоги, протидія, конфлікт / М. М. Подд'яков. - М. : Просвещение, 2000. – С. 45.
3. Разагатова Н. А. Залучення молодших школярів у навчально-дослідну діяльність (на прикладі м. Самара) / Н. А. Разагатова, С. Є. Джаджа // Известия Самарського наукового центру РАН. – 2006. – № 3. – С. 223–230.
4. Разагатова Н. А. Міська міжшкільна конференція «Перші кроки в науку» (для учнів 1-7 класів) // Інформаційний бюлетень / Н. А. Разагатова. – Самара : Вид-во МДПУ, 2003. – 76 с.
5. Савенков А. И. Методика исследовательского обучения младших школьников / А. И. Савенков. – Самара : Учебная литература, 2004. – 98 с.
6. Семенова Н. А. Організація дослідницької діяльності в початковій школі / Н. А. Семенова // VI Загальноросійська міжвузівська конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Наука і освіта». – Томськ : Видавництво ТГПУ, 2002. – С. 40.

Демешкевич Владимир, Никонова Светлана. Особенности организации исследовательской деятельности младших школьников в контексте учебно-воспитательного процесса общеобразовательной школы.

В статье рассматриваются вопросы определения психолого-педагогических аспектов формирования образовательной среды учебно-исследовательской деятельности детей в условиях учебно-воспитательного процесса начального звена общеобразовательной школы.

Ключевые слова: *исследовательская деятельность, исследовательские методы обучения, метод проектов, проектное обучение, исследовательская работа, исследовательская ситуация.*

Demeshkevych Vladimir, Nikonova Svetlana. Features of the research activities of junior school children in the context of the educational process of school.

The article attempts to outline the psychological and pedagogical aspects of teaching and learning environment research of children under the educational process of elementary school.

Key words: *Research, research methods of teaching, project method, project teaching, research work, the research situation.*